

- Pavlenko, 1990 – Pavlenko N. Y. Petr Velykyi. [Peter the Great]. Moskva: Mysl, 1990. 591 s. [in Russian].
- Paips, 1993 – Paips R. E. Rossyia pry starom rezhyme. [Russia under the old regime]. Moskva: «Nezavysyamaia hazeta», 1993. 424 s. [in Russian].
- Plokhii, 2016 – Plokhii S. M. Brama Yevropy. Istoriia Ukrainy vid skifskyykh voien do nezalezhnosti. [Gate of Europe. The history of Ukraine from the Scythian wars to independence]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 2016. 496 s. [in Ukrainian].
- Prokopovich, 1831 – Prokopovich F. Kratkaya povest o smerti Petra Velikogo, imperatora i samoderzhca vserossijskogo, sochinennaya Feofanom Prokopovichem... [A short story about the death of Peter the Great, Emperor and Autocrat of All Russia, composed by Feofan Prokopovich..]. SPb.: tip. I. Glazunova, 1831. 120 s. [in Russian].
- Solovev, 1984 – Solovev S. M. Publichnye chteniya o Petre Velikom. [Public Readings on Peter the Great]. Moskva: Nauka, 1984. 141 s. [in Russian].
- Sherbatov, 2010 – Sherbatov M. M. O povrezhdenii нравов v Rossii. [On the damage to morals in Russia] // *Izbrannyye trudy. Moskva: Rossijskaya politicheskaya enciklopediya*. 2010. S. 415–477 [in Russian].

УДК 94 (438) «1918–1939»

DOI: 10.31499/2519-2035.9.2022.269859

Володимир КОМАР,
orcid.org/0000-0002-5475-5084
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії
Центральної та Східної Європи
і спеціальних галузей історичної науки,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна),
volodymyr.komar@pnu.edu.ua

СПІВПРАЦЯ ПОЛЬЩІ І УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано передумови, процес і результати Варшавської угоди 1920 р. між Польщею і УНР, яка в польській історіографії названа «Союзом Пилсудський–Петлюра». Розкрито також зміст військової конвенції, була підписана 24 квітня 1920 року і стала додатком до самого договору і являла собою таємну угоду про надання військової та економічної допомоги УНР у спільній війні з Радянською Росією. Продовженням згаданих угод став фінансовий польсько-український договір від 9 серпня 1920 р. Польська влада виконувала союзницькі обов'язки перед Україною й на міжнародній арені.

Правове, політичне, фінансове і дипломатичне забезпечення Варшавського договору, названого пізніше «Союзом Пилсудський–Петлюра», відбувалося майже одночасно зі спільним антибільшовицьким походом на Київ, який розпочався 25 квітня 1920 р.

Отже, відносини між Польщею і УНР у 20-х роках ХХ ст. еволюціонували від взаємного протистояння до співпраці. Серед найважливіших актів цього періоду слід назвати Варшавську угоду, військову конвенцію і спільний польсько-український похід на Київ. Так, були закладені традиції польсько-української співпраці, які знайшли своє продовження в майбутньому.

Ключові слова: «Варшавська угода», «Союз Пилсудський–Петлюра», УНР, Симон Петлюра, Юзеф Пилсудський, «Київський похід».

Volodymyr KOMAR,
orcid.org/0000-0002-5475-5084
Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of the Department of Central History
and Eastern Europe and special branches of historical science,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine),
volodymyr.komar @ pnu.edu.ua

COOPERATION BETWEEN POLAND AND THE UKRAINIAN PEOPLE'S

REPUBLIC IN THE 20S OF THE 20TH CENTURY

The article analyzes the prerequisites, process and results of the Warsaw Pact of 1920 between Poland and the Ukrainian People's Republic, which in Polish historiography is called the "Pilsudski-Petliura Union". The content of the military convention was also disclosed. It was signed on April 24, 1920 and became an appendix to the treaty itself and was a secret agreement on the provision of military and economic assistance to the Ukrainian People's Republic in a joint war with Soviet Russia.

The financial Polish-Ukrainian agreement of August 9, 1920 became a continuation of the mentioned agreements.

The Polish authorities fulfilled their ally duties towards Ukraine and in the international arena. With the help of diplomatic measures, a number of actions were carried out, which provided for the recognition of the Ukrainian People's Republic by other states. Ukraine's independence was legally recognized by Argentina. The establishment of Ukrainian-Romanian relations took place on the basis of the interstate agreement of August 1919, in which the will of the Ukrainian People's Republic to reach an understanding with Poland was expressed. The Polish embassy in Washington appealed for the support of the US government in recognizing the independence of the Ukrainian People's Republic. After the signing of the Warsaw Pact, embassies or missions of Ukraine were established in all important European states (13 in total).

The legal, political, financial and diplomatic support of the Warsaw Pact, later called the "Pilsudski-Petliura Union", took place almost simultaneously with the joint anti-Bolshevik campaign on Kyiv, which began on April 25, 1920 under the slogan of the Polish insurgents of the 19th century - "For your and our freedom! "

Consequently, the military-political relations between Poland and the Ukrainian People's Republic in the 20s of the last century evolved from mutual confrontation to cooperation. Among the most important acts of this period should be named the Warsaw Pact, its integral component - the military convention and the joint Polish-Ukrainian march on Kyiv. Thus, in the 20s, the traditions of Polish-Ukrainian military-political cooperation were established, which found their continuation in the future.

Keywords: «Warsaw Agreement», «Pilsudski-Petliura Union», UNR, Simon Petliura, Józef Pilsudski, «Kyiv march».

Постановка проблеми. Досліджуваний період – 1919–1920 роки – час героїчної боротьби українського народу за створення незалежної держави. Головним підсумком цього періоду був стратегічний вибір союзника – Польщі, яка уособлювала орієнтацію на Європу. Саме тоді формувалися традиції польсько-українського порозуміння як альтернативи всьому попередньому розвитку двосторонніх відносин.

Аналіз досліджень. Формування традицій польсько-української військової і політичної співпраці традиційно привертає увагу істориків Республіки Польща. Так, у монографії Р. Потоцького йдеться про відновлення традицій польсько-української співпраці, закладених в угоді Пілсудський–Петлюра (Potocki, 1999). Монографія Яна Пісулінського присвячена ролі та місцю українського питання в зовнішній політиці Польщі (1918–1923 років) (Pisuliński, 2006). Ян Бруський аналізує діяльність ДЦ УНР в еміграції (Bruski, 2004). О. Вішка проаналізував становище української еміграції в Польщі в міжвоєнний період (Wiszka, 2005). Дослідженню «емігрантської долі» українських генералів, що були інтерновані в польські табори для військовополонених, присвятив свою працю О. Колянчук (Колянчук, 2000).

Основна ж увага українських істориків традиційно зосереджена на вузлових проблемах польсько-українських відносин 20-х років ХХ століття. Об'єктивна картина перебігу польсько-радянської війни 1920 року уперше в сучасній українській історіографії подана в книзі Б. Гудя й В. Голубка (Гудь, Голубко, 1997). У працях О. Красівського проаналізовано українську складову східної політики Польщі в 20-х роках ХХ століття (Красівський, 2000; Красівський, 2008). С. Литвин написав політичну біографію Голови Директорії

й Головного отамана війська УНР С. Петлюри (Литвин, 2001). Системне дослідження біографій українських командирів часів Визвольної війни 1917–1920 рр. провів Я. Тинченко (Тинченко, 2007). А. Руккас присвятив свою книгу історії збройних сил України в 1920 р.: їх відродженню завдяки польським союзникам, спільній участі у польсько-більшовицькій війні 1920 р. (Руккас, 2015).

Мета дослідження полягає у висвітленні характерних аспектів відносин між Польщею і УНР. Завданням даного дослідження є з'ясування політичної, військової, дипломатичної, юридичної та економічної складових у налагодженні польсько-українських відносин у 1919–1920 роках.

Виклад основного матеріалу. Політичні відносини між Польською республікою та УНР від часу їх утворення еволюціонували від взаємного військового протистояння до укладання союзницьких договорів. Значний вплив на ці взаємини мали події польсько-української війни в Галичині (листопад 1918 – липень 1919 рр.) та процеси соборності українських земель.

На той час стратегічне становище УНР було дуже важким. Їй загрожувала Радянська Росія, керівництво якої не бажало визнавати незалежної України. На заході УНР відкрився польський фронт. Непевною була ситуація на румунському кордоні. У цих складних умовах Генштаб Армії УНР, розробляючи стратегічні плани, порушив перед Директорією питання про необхідність вирішення проблеми, який з фронтів є важливішим: більшовицький чи польський. Військові наполягали на необхідності зосередити увагу на одному з них, а з іншою стороною укласти перемир'я (Гудь, Голубко, 1997: 11).

На жаль, на той час у керівництві УНР не було єдності в питанні зовнішньополітичної орієнтації. Директорія від часу створення була, за словами І. Мазепи, як «лебідь, рак і щука» (Мандзенко, 1979: 11). Тогочасний Голова Директорії В. Винниченко був готовий шукати порозуміння з більшовиками й разом із ними вести боротьбу проти Антанти, яка підтримувала Польщу (Винниченко, 1990: 390). Головний Отаман Армії УНР С. Петлюра за посередництва Польщі намагався порозумітися з Антантою й таким чином забезпечити підтримку західних держав у боротьбі УНР з більшовицькою загрозою. У зв'язку з цим 31 грудня 1918 р. до Варшави була направлена дипломатична місія на чолі з професором В. Прокоповичем, яка мала прозондувати ґрунт для порозуміння з поляками. Представник УНР зустрічався з Ю. Пілсудським, а також керівництвом МЗС Польщі. Під час зустрічей обговорювалися питання щодо перемир'я на Волинському фронті. Проте реальних домовленостей не було досягнуто, хоча обидві сторони виявили готовність до порозуміння (Красівський, 2008: 211).

Чергова закордонна місія УНР була відряджена до Варшави 18 січня 1919 р.. Її очолив колишній заступник Генерального секретаря внутрішніх справ УНР О. Карпінський, який належав до партії соціалістів-федералістів. У цій українській місії був поляк з Київщини Й. Волошиновський (Доценко, 2001: 151). Місію було вислано до Варшави без порозуміння з Державним секретаріатом ЗО УНР. На той час Польща вже захопила територію Холмщини,

частину Полісся і все Підляшшя. Більшовики розпочали черговий наступ на позиції військ УНР й 6-го лютого 1919 р. захопили Київ. Армія УНР була ослаблена масовим дезертирством й відступала на всіх стратегічних напрямках. Уряд був змушений евакуюватися до Вінниці. У цих умовах В. Винниченко пішов у відставку, а місце Голови Директорії посів С. Петлюра, який до того ж вийшов із рядів Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) й мав «розв'язані руки» для реалізації свої планів щодо встановлення тісних зв'язків з Антантою. Так він намагався отримати від неї допомогу в боротьбі з більшовицькою Росією (Bruski, 2004: 13). Для УНР порозуміння з Польщею ставало реальним шансом врятувати ситуацію.

Серед багатьох зустрічей польських і українських урядовців, що відбулися в 1919 р., привертає увагу роль дипломатичної місії УНР, яку за розпорядженням прем'єра українського уряду С Остапенка, очолив Б. Курдиновський. Останній, перевищивши свої повноваження, 24 травня 1919 р. підписав від імені Директорії УНР так звану «Угоду» з головою Ради міністрів Польської республіки І. Падеревським у справі надання допомоги Україні з боку Польщі в боротьбі проти «червоної» Росії. У цій угоді, не маючи відповідних повноважень, Б. Курдиновський від імені керівництва Наддніпрянської України зрікся від усіх прав вирішувати подальшу долю Східної Галичини та погодився на включення західної частини Волині до складу Польщі (Стахів, 1966: 39). Так авантюрна поведінка Б. Курдиновського послабила українські позиції на майбутніх переговорах з поляками: створено прецедент, унаслідок якого згодом в міждержавному польсько-українському договорі 1920 р. було зафіксовано факт передачі Галичини Польщі.

Українсько-польський мирний діалог навесні–влітку 1919 р. допровадив до припинення збройного конфлікту між УНР і Польщею, а також сприяв зближенню їхніх позицій у визначенні перспектив боротьби з експансією російського більшовизму на Захід, що однаковою мірою загрожувало існуванню обох новостворених держав. Починаючи від демаршу Б. Курдиновського, представники С. Петлюри на переговорах 23 серпня 1919 р. й 1 вересня 1919 р. в односторонньому порядку підтвердили відсутність в УНР претензій щодо Східної Галичини й Західної Волині (Гудь, Голубко, 1997: 11–20).

Скориставшись тимчасовим перемир'ям на західному фронті, Армія УНР 29 серпня 1919 р. звільнила від більшовиків Київ. Однак в Україну вторглася Добровольча армія генерала А. Денікіна. 30 серпня 1919 р. денікінці зі сходу ввійшли до Києва. Щоб уберегти місто від вуличних боїв, українські війська відійшли на декілька кілометрів на захід від столиці, очікуючи на остаточне рішення уряду УНР (Gen. Paweł Szandruk: 17). До генерала А. Денікіна було направлено «надзвичайну місію» для узгодження позицій обох сторін щодо більшовиків. Єдиною принциповою умовою порозуміння було визнання А. Денікіним незалежності УНР. Однак російський генерал, засліплений попередніми успіхами на антибільшовицькому фронті, вже марив про реставрацію Російської імперії й відкинув цю умову. В українському питанні проявилася однакостайність позицій «білої» і «червоної» Росії. За аналогією з

відомим «Валуєвським циркуляром» вони солідарно вважали, що не було, немає й не може бути незалежної України.

Війна УНР з Добровольчою армією генерала А. Денікіна розпочалася 24 вересня 1919 р. Генерал-губернатором Правобережної України було призначено відомого україножера генерала Н. Шилінга. 13 жовтня було завдано важкого удару правому крилу денікінської армії. Захоплено тисячі полонених і велику військову здобич, особливо так потрібну амуніцію й обмундирування (Gen. Paweł Szandruk: 18).

Ситуаційна перемога загалом не вплинула на важке становище української армії. Вона була відрізана від усього світу. Внаслідок економічної розрухи, викликані світовою війною й революцією, армія УНР не мала відповідної кількості зброї й амуніції, а також боєприпасів, поповнюючи свої матеріальні запаси лише за рахунок неприятеля. З настанням осені українська армія несла великі втрати. Люди гинули від заразних хвороб. Лише десята частина армії була здатна продовжувати марш. Армія УНР «[...] знесилена, здесяткована тифом, гола і боса, відходила на захід» (Доценко, 2001: 9). Наступала технічно оснащена армія генерала Н. Шилінга і одночасно з північного сходу – більшовики. Як згадував український генерал П. Шандрук, армія УНР відступала не перед озброєним до зубів ворогом, а перед тифом, для боротьби з яким бракувало лікарського персоналу та засобів (Шандрук, 2008: 77–81).

Від 6 грудня 1919 до 6 травня 1920 р. армія УНР здійснила героїчний Зимовий похід. Залишивши хворих на Поділлі, вона вирушила на південний схід України в рейд по тилах денікінської армії, щоби ослабити переважаючі денікінські й більшовицькі війська. Окремі українські загони, переважно небоєздатні, перейшли польський кордон й були інтерновані (Gen. Paweł Szandruk. Gen. Paweł Szandruk: 19–20).

У цих важких умовах Українська дипломатична місія на чолі з А. Лівіцьким прибула до Варшави 8 жовтня 1919 р. для продовження переговорів з поляками. 30 жовтня 1919 р. Ю. Пілсудський признався А. Лівіцькому, що довго очікував цієї зустрічі. Він висловився за визнання незалежної України, але зауважив, що мусить зважати на думку впливових польських політиків, серед яких українська справа є непопулярною. Іншою перешкодою, на його переконання, була позиція Антанти, яка продовжувала підтримувати реставрацію монархічної Росії. У зарубіжній пресі того часу зазначалося, що армії отамана С. Петлюри вже не існує, що вона розбита й ліквідована. Виходячи з цих відомостей, Антанта по-своєму оцінювала події в Україні, вважаючи, що там відбувається збройне протистояння лише між двома ворожими силами: денікінцями й більшовиками (Доценко, 2001: 15).

Головною перешкодою для вироблення спільної польсько-української позиції на переговорах була доля Східної Галичини і Західної Волині. Польська делегація наполягала на приналежності цих земель до Польщі. А. Лівіцький, отримавши від отамана С. Петлюри широкі повноваження у прийнятті рішень, спочатку не наважився на поступки польській стороні. Але, повернувшись в Україну, сам переконався в катастрофічній ситуації, що склалася: рештки Дієвої армії УНР відступали на північ, а місцезнаходження уряду було

невідомим. Для прийняття узгодженого, виваженого рішення А. Лівницький провів консультації за участю членів Директорії УНР Ф. Швеця та А. Макаренка, а також керівника МЗС ЗО УНР В. Старосольського. Всі присутні на нараді погодилися на підписання угоди з Польщею, навіть шляхом значних територіальних поступок (Гудь, Голубко, 1997: 23).

21 квітня 1920 р. була офіційно укладена Варшавська угода, в якій відбулося визнання УНР Польщею й надавалася допомога в боротьбі за визволення українських земель від більшовиків. Верховною владою УНР визнано Директорію на чолі з Головним отаманом С. Петлюрою. Угоду підписали А. Лівницький та Ян Домбський (Секретное соглашение: 13–15). Польща зобов'язувалася не підписувати антиукраїнських угод й гарантувала українцям мінімум культурних прав. У тексті договору взагалі не згадувалося про Галичину, але зазначалося, що кордони між УНР і Польщею мають проходити на Волині. Для поляків було зрозуміло, що Східна Галичина приєднувалася до Польщі, а галицькі представники на переговорах все ще сподівалися на справедливе вирішення цього питання у Лізі Націй. Однак 15 березня 1923 р. Рада послів великих держав остаточно визнала приналежність Галичини до Польщі.

Поступки Польщі в питанні Східної Галичини С. Петлюра вважав вимушеним тактичним кроком для встановлення зв'язку з Європою й для подальшого продовження боротьби. Погоджуємося з С. Литвином в тому, що С. Петлюра підписав цей нерівноправний договір з надією нормалізувати ситуацію, а з встановленням миру повернути всі українські землі, зокрема і Східну Галичину, Україні. Але Варшавський договір розколов і без того слабкий соборницький український фронт. Напругу посилював галицький еміграційний уряд, який заявив, що С. Петлюра «продав» Галичину полякам (Литвин, 2000: 362–364).

Польсько-українська військова конвенція була підписана 24 квітня 1920 р. і стала інтегрованою частиною угоди (Мазепа, 2003: 546). Вона була додатком до самого договору і являла собою таємну угоду про надання військової та економічної допомоги УНР у спільній війні з Радянською Росією. Підписали конвенцію з польського боку майор В. Славек і капітан В. Єнджеєвич, а з українського генерал-хорунжий В. Сінклер і підполковник М. Дідковський (Organowanie historyczne: 29). У конвенції мова йшла лише про Правобережну Україну, а Лівобережна замовчувалася так, ніби її й не існувало. Замість озброєння й матеріального забезпечення військових підрозділів армії УНР українці мусили погодитися на такі важкі умови. З приводу цього акту С. Шелухін зазначав: «Характер військового договору той самий, що й політичного: все для поляків і нічого для українців. [...] Цим договором над Українською Армією установлено польську команду, якій віддано українські перемоги, життя і смерть» (Шелухін, 1926: 28–31).

Продовженням згаданих угод став фінансовий польсько-український договір від 9 серпня 1920 р. Згідно з ним уряд Польщі виділяв щомісячно позику в розмірі 25 млн. польських марок на видатки цивільної адміністрації УНР (Ukraincy: 55). Решту 50 млн. треба було покривати із власних джерел

фінансування.

Влада Польщі виконувала союзницькі обов'язки перед Україною й на міжнародній арені. За допомогою дипломатичних заходів було проведено низку акцій, які передбачали визнання УНР іншими державами. Відбулося юридичне визнання незалежності України Аргентиною. Налагодження українсько-румунських відносин відбувалося на підставі міждержавної угоди від серпня 1919 р., в якій була виражена воля УНР в досягненні порозуміння з Польщею. Польське посольство у Вашингтоні рапортувало у департамент США про угоду, підписану у Варшаві з С. Петлюрою, і визнання незалежності України Польщею, сподіваючись на відповідну підтримку з боку уряду США (Ukraincy: 59). Після підписання Варшавської угоди в усіх важливих європейських державах були створені посольства або місії України (всього – 13).

Правове, політичне, фінансове і дипломатичне забезпечення польсько-українського договору, названого пізніше «Союзом Пілсудський–Петлюра», відбувалося майже одночасно зі спільним антибільшовицьким походом на Київ, який розпочався 25 квітня 1920 р. під гаслом польських повстанців ХІХ століття – «За вашу і нашу свободу!» (Wiszka, 2005: 23).

У боротьбі проти більшовицької Росії українці опиралися на польську військову допомогу й були переконані, що союзне польське військо після здобуття перемоги повернеться додому. В усіх державних актах Польщі, що стосувалися українського питання, звучала риторика, як у відносинах з суверенною державою. У відозві Ю. Пілсудського «До всіх мешканців України», зокрема, говорилося: «Польські війська залишаться в Україні до тих пір, доки владу на цих землях зможе обійняти український уряд. З моменту, коли уряд української республіки створить державну владу, коли на кордонах стануть українські збройні сили, які зможуть оборонити край перед новою агресією, а вільний народ самостійно зможе вирішити свою долю, – польський жовнір повернеться в межі Речі Посполитої Польської, виконавши почесне завдання боротьби за волю народів» (Kawałkowski: 141).

У складі польських армій, які наступали на Київ, були українські відділи, сформовані з інтернованих офіцерів і солдатів армії УНР: 6 дивізія увійшла до складу 2-ї армії, в складі 4-ї армії перебувала 3-а дивізія, попередньо реформована в районі Кам'янець-Подільський – Нові Ушиці. До основних українських сил приєдналася армія під командуванням генерала М. Омеляновича-Павленка, яка повернулася із Зимового походу (Тинченко, 2007: 313). Зустріч відбулася в районі Ямполь 5 травня 1920 р.. Українська армія потребувала відпочинку і концентрувалася в районі Могильова-Подільського неповні три тижні. Після реорганізації армія УНР зайняла фронт: 1-а Запорізька дивізія; 2-а Волинська дивізія; 3-а Залізна дивізія; 4-а Київська дивізія; 5-а Херсонська дивізія. Разом у бойовому розрахунку українська армія налічувала 12 тис. піхотинців, 900 кавалеристів і 28 гармат. 6-а Січова стрілецька дивізія дислокувалася при 3-й польській армії в районі Києва. Разом із групою генерала М. Омеляновича-Павленка Дієва армія УНР налічувала майже 20 тис. боєздатного війська. За даними Т. Кшонстка, польська армія мала 44 тис. піхотинців і понад 6 тис. кавалеристів (Ksząstek, 1995: 22).

Протягом короткотривалої, але дуже успішної військової кампанії від більшовиків було звільнено значну частину Правобережної України. 7 травня 1920 р. союзницькі армії здобули Київ (*Dyspozycja referatu*: 1). Швидкому просуванню польсько-українських військ сприяли також численні антибільшовицькі повстання. Однак населення України загалом не підтримувало союзу С. Петлюри з поляками. Головною причиною було те, що українські селяни, причому безспідставно, побоювалися перспективи відновлення польських поміщицьких землеволодінь на Правобережній Україні. Вони не лише ігнорували заклики українських властей вступати до лав Дієвої армії УНР, й свідомо нищили залишки маєтків польських землевласників (Гудь, 2006: 285). Упереджене ставлення українських селян підживлювалося політикою польських військових властей, яка нерідко нагадувала дії окупантів й супроводжувалася арештами, реквізиціями, грабунками, насильствами. Ю. Пілсудський засуджував таку поведінку, зокрема познанських полків, які перебували в полоні ідейних стереотипів про Україну і українців, сформованих ендецькою пропагандою (Гудь, Голубко, 1997: 29). «Несоюзницька» поведінка польських солдатів і офіцерів завдавала шкоди передусім стратегічним планам Ю. Пілсудського, а в підсумку заклала основи їх поразки.

Висновки. Отже, військово-політичні відносини між Польщею і УНР у 20-х роках минулого століття еволюціонували від взаємного протистояння до співпраці. Серед найважливіших актів цього періоду слід назвати Варшавську угоду, її інтегральну складову – військову конвенцію і спільний польсько-український похід на Київ 1920 р., які були реалізовані, значною мірою, завдяки ініціативі та авторитету Ю. Пілсудського. Таким чином, у 20-х роках були закладені традиції польсько-української військово-політичної співпраці, які знайшли своє продовження в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Винниченко, 1990 – Винниченко В. Відродження нації. (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). Частина III. Репринтне відтворення видання 1920 року. К., 1990. 542 с.
- Гудь, 2006 – Гудь Б. Загибель Аркадії. Етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів XIX – першої половини XX століть. Львів, 2006. 448 с.
- Гудь, Голубко, 1997 – Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр. Львів, 1997. 65 с.
- Доценко, 2001 – Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920). К., 2001. 375 с.
- Кедрин, 1979 – Кедрин І. Соборність. З нагоди 60-річчя Акту 22 січня 1919 року // *Альманах УНС [Українського Народного Союзу]. У сторіччя народження Симона Петлюри*. Джерзі Ситі-Нью-Йорк, 1979. № 69. С. 43–48.
- Колянчук, 2000 – Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939): Дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Державний ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2000. 204 с.
- Красівський, 2000 – Красівський О. Я. Галичина у першій чверті XX ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 416 с.
- Красівський, 2008 – Красівський О. Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. К., 2008. 544 с.
- Литвин, 2000 – Литвин С. Вбивство Петлюри і ГПУ. До історіографії проблеми // *З архівів ВУЧК–НКВД–КГБ*. 2000. № 2/4. С. 404–407.
- Литвин, 2001 – Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і Петлюріана. К., 2001. 640 с.
- Мазепа, 2003 – Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921. К., 2003. 608 с.
- Мандзенко, 1979 – Мандзенко К. Петлюра, петлюрівці, петлюрівство. До сторіччя від дня народження Головного отамана Симона Петлюри 1879–1979 // *Альманах УНС. У сторіччя народження Симона Петлюри*. Джерзі Ситі-Нью-Йорк, 1979. № 69. С. 9–21.
- Руккас, 2015 – Руккас А. О. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). К., 2015. 480 с.
- Секретное соглашение... – Секретное соглашение между правительством Польши и петлюровской директорией

- украинской независимой республики о признании УНР и сотрудничестве, заключенное 21.IV.1920 г. (фотокопии) // Российский государственный военный архив (РГВА), ф. 461/к, оп. 2, д. 41.
- Стахів, 1966 – Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т. 7. Вихід із кризи. Скрентон, 1966. 431 с.
- Тинченко, 2007 – Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). К., 2007. 536 с.
- Шандрук, 2008 – Шандрук П. Сила доблесті. Івано-Франківськ, 2008. 236 с.
- Шелухін, 1926 – Шелухін С. Варшавський договір між поляками і С. Петлюрою 21 квітня 1920 року. 2-е вид. Прага, 1926. 40 с.
- Bruski, 2004 – Bruski J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukrainiejskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). Kraków, 2004. 600 s.
- Dyspozycja referatu o zagadnieniu prometeuszowskim. Referat opracowuje Szef Ekspozytury 2 na Konferencji u Szefa Oddziału II Sztabu Głównego w dniu 19.11.1937 r. // РГВА, ф. 308/к, оп. 1, д. 40.
- Gen. Paweł Szandruk. Działania armii Ukrainiejskiej w wojnie r. 1920 // *Biblioteka Polska w Paryżu (BPP)*, Zespół – Akta Aleksandra Kawałkowskiego (AAK), sygn. 1149.
- Kawałkowski – Kawałkowski A. Przyczyny klęski (1964 r.) // BPP, AAK, sygn. 1183.
- Ksząstek, 1995 – Ksząstek T. Wojna polsko-rosyjska 1919–1920. Warszawa, 1995. 93 s.
- Opracowanie historyczne na temat historii Ukrainy od 998 do 1931 r., 1931–1933 // *Centralne Archiwum Wojskowe (CAW)*, Zespół – Oddział II Sztabu Głównego (Od. II St. Gł.), sygn. I.303.4.5520.
- Pisuliński, 2006 – Pisuliński J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918 – 1922. Wrocław, 2006. 444 s.
- Potocki, 1999 – Potocki R. Idea restytucji Ukrainiejskiej Republiki Ludowej (1920–1939). Lublin, 1999. 383 s.
- Tómaczenie. Ukrainiejska misja Dyplomatyczna w RPP do wysokiego Rządu RPP. Warszawa, 2.XII.1919 r. // BPP, AAK, sygn. 1144.
- Українці. Źródła finansowe rządu URL w 1920 r. // CAW, Od. II St. Gł., sygn. I.303.4.5740.
- Wiszka, 2005 – Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939. Toruń, 2005. 752 s.

REFERENCES

- Vynnychenko, 1990 – Vynnychenko V. Vidrozhennia natsii [Rebirth of the nation]. (Istoriia ukrainskoi revoliutsii [maret 1917 r. – hruden 1919 r.]). Chastyna III. Repryntne vidtvorennia vydannia 1920 roku. K., 1990. 542 s. [in Ukrainian].
- Hud, 2006 – Hud B. Zahybel Arkadii. Etnosotsialni aspekty ukrainsko-polskykh konfliktiv KhIKh – pershoi polovyny KhIKh stolit [The death of Arcadia. Ethno-social aspects of the Ukrainian-Polish conflicts of the 19th and the first half of the 20th centuries]. Lviv, 2006. 448 s. [in Ukrainian].
- Hud, Holubko, 1997 – Hud B., Holubko V. Nelehka doroha do porozuminnia. Do pytannia genezy ukrainsko-polskoho viiskovo-politychnoho spivrobitnytstva 1917–1921 rr. [The road to understanding is not easy. On the question of the genesis of Ukrainian-Polish military-political cooperation in 1917–1921]. Lviv, 1997. 65 s. [in Ukrainian].
- Dotsenko, 2001 – Dotsenko O. Zymovyi pokhid (6.XII.1919 – 6.V.1920) [Winter campaign (6.XII.1919 – 6.V.1920)]. K., 2001. 375 s. [in Ukrainian].
- Kedryn, 1979 – Kedryn I. Sobornist. Z nahody 60-richchia Aktu 22 sichnia 1919 roku [Congregationalism. On the occasion of the 60th anniversary of the Act of January 22, 1919] // *Almanakh UNS [Ukrainskoho Narodnoho Soiuzu]. U storichchia narodzhennia Symona Petliury*. Dzherzi Syti-Niu-York, 1979. № 69. S. 43–48. [in Ukrainian].
- Kolianchuk, 2000 – Kolianchuk O. Ukrainiejska viiskova emihratsiia u Polshchi (1920–1939) [Ukrainian military emigration in Poland (1920–1939)]: Dys... kand. ist. nauk: 20.02.22 / Derzhavnyi un-t «Lvivska politekhnik». Lviv, 2000. 204 s. [in Ukrainian].
- Krasivskiy, 2000 – Krasivskiy O. Ya. Halychyna u pershii chverti KhIKh st.: Problemy polsko-ukrainskykh stosunkiv [Galicia in the first quarter of the 20th century: Problems of Polish-Ukrainian relations]. Lviv, 2000. 416 s. [in Ukrainian].
- Krasivskiy, 2008 – Krasivskiy O. Ya. Ukrainiejsko-polski vzaiemyny v 1917–1923 rr. [Ukrainian-Polish relations in 1917–1923]. K., 2008. 544 s. [in Ukrainian].
- Lytvyn, 2000 – Lytvyn S. Vbyvstvo Petliury i HPU. Do istoriohrafii problemy [The murder of Petliura and the GPU. To the historiography of the problem] // *Z arkhiviv VUChK–NKVD–KHB*. 2000. № 2/4. S. 404–407. [in Ukrainian].
- Lytvyn, 2001 – Lytvyn S. Sud istorii: Symon Petliura i Petliuriana [Court of history: Simon Petlyura and Petlyuriana]. K., 2001. 640 s. [in Ukrainian].
- Mazepa, 2003 – Mazepa I. Ukraina v ohni i buri revoliutsii 1917–1921 [Ukraine in the fire and storm of the revolution 1917–1921]. K., 2003. 608 s. [in Ukrainian].
- Mandzenko, 1979 – Mandzenko K. Petliura, petliurivtsi, petliurivstvo. Do storichchia vid dnia narodzhennia Holovnoho otamana Symona Petliury 1879–1979 [Petlyura, Petlyura people, Petlyurism. To the centenary of the birth of Chief Ataman Simon Petliura 1879–1979] // *Almanakh UNS. U storichchia narodzhennia Symona Petliury*. Dzherzi Syti-Niu York, 1979. № 69. S. 9–21. [in Ukrainian].
- Rukkas, 2015 – Rukkas A. O. «Razom z polskym viiskom»: Armia Ukrainiejskoi Narodnoi Respubliki 1920 r. (struktura, orhanizatsiia, chyselnist, uniforma) [Together with the «Polish army»: the Army of the Ukrainian People's Republic in 1920 (structure, organization, numbers, uniform)]. K., 2015. 480 s. [in Ukrainian].
- Sekretnoe sohlashenye... – Sekretnoe sohlashenye mezhdu pravytelstvom Polshy y petliurovskoi dyrektoryei

- ukraynskoi nezavysymoi respublyky o pryznanyy UNR y sotrudnychestve, zakliuchennoe 21.IV.1920 h. (fotokopyy) [Secret agreement... - Secret agreement between the government of Poland and the Petliura directory of the Ukrainian independent republic on the recognition of the UNR and cooperation, concluded on April 21, 1920 (photocopies)] // *Rossyiskiy gosudarstvennyi voennyi arkhyv (RHVA)*, f. 461/k, op. 2, d. 41. [in Russian].
- Stakhiv, 1966 – Stakhiv M. Ukraina v dobi Dyrektorii UNR [Ukraine in the era of the UNR Directory]. T. 7. Vykhid iz kryzy. Skrenton, 1966. 431 s. [in Ukrainian].
- Tynchenko, 2007 – Tynchenko Ya. Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921) [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. K., 2007. 536 s. [in Ukrainian].
- Shandruk, 2008 – Shandruk P. Syl'a dobresti [The power of valor]. Ivano-Frankivsk, 2008. 236 s. [in Ukrainian].
- Shelukhin, 1926 – Shelukhin S. Varshavskiy dohovir mizh poliakamy i S. Petliuroiu 21 kvitnia 1920 roku [The Warsaw Pact between the Poles and S. Petliura on April 21, 1920]. 2-e vyd. Praha, 1926. 40 s. [in Ukrainian].

УДК 39(438):599.723.2

DOI: 10.31499/2519-2035.9.2022.269863

Zbigniew WÓJCIK,
orcid.org/0000-0003-1578-3119
doktor nauk o kulturze fizycznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
(Polska, Olsztyn)
zbigniew-wojcik@o2.pl

KOŃ W TRADYCJI POLSKIEJ

Wraz z człowiekiem przez wieki podąży koń. W tej wędrówce największe piętno odcisnął w sztuce wojennej. Służył też próżności i rozrywce, co uwidoczniło się w licznych polowaniach, dworskich zabawach i podróżach. Z militarnego użytkowania rumaków wylaniał się sport jeździecki i dzięki temu Polacy po zrzuceniu jarzma niewoli rozstawiali Rzeczypospolitą na wielu hipodromach Europy i świata. Wierzchowce rotmistrza Królikiewicza Jasiek i Pikador rozpoznawane były przez rzesze widzów nie tylko w Polsce. Koń zapisał się również w narodowej tradycji za pośrednictwem mistrzów pióra i pędzla. Dostrzec go można w twórczości Iwaszkiewicza, Mickiewicza, Sienkiewicza i Żeromskiego. Podobnie jak literatura, również sztuka Polska utrwalała narodową historię z ważną rolą konia w życiu rodaków. Zachowało się wiele płócien mistrzowsko ujmujących narodowe zrywy ku niepodległości, a ich najwybitniejszymi autorami byli Juliusz i Wojciech Kossakowie oraz Ludwik Maciąg. Przekazem tej tradycji dla następnych pokoleń jest pomnik księcia Józefa Poniatowskiego na koniu usytuowany na dziedzińcu pałacu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Słowa kluczowe: koń, wojsko, polowania, jeździectwo, tradycja.

Zbigniew WÓJCIK,
orcid.org/0000-0003-1578-3119
doktor nauk o kulturze fizycznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
(Polska, Olsztyn)
zbigniew-wojcik@o2.pl

HORSE IN THE POLISH TRADITION

The horse has been following man for centuries. In this journey, the horse has made its greatest mark on the art of war. For a long time, the horse enabled many military formations i.e. rapid movements in the battlefield. It also served vanity and entertainment, that became evident in hunting, court entertainment and travels which were fashionable in the past. The horsemanship was gradually emerging from the military use of horses and the equestrian sport, after shedding the yoke of slavery, glorified the Republic of Poland in many hippodromes of Europe and the world. The steeds of Captain Adam Królikiewicz, Jasiek and Pikador, were recognized by numerous masses of viewers also on other continents. The horse has gone down in the national tradition not only in military service and horsemanship. Its important role in the life of the Polish nation was also embedded by the masters of the pen, brush and chisel. The horse has appeared in the works of, among others Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz, Stefan Żeromski, Jarosław Iwaszkiewicz. The beauty and friendship between the man and the horse is also illustrated in many poems by Polish poets.